

Ünite 3: Ücretler, Serbest Meslek Kazançları, Gayri menkul-Menkul Sermaye İratları, Diğer Kazanç ve İratlar

Ücret Gelirlerinin Tanımı ve Stopaj Yoluyla Vergilendirilmesi

Tanım: Gelir Vergisi Kanunu ücreti şu şekilde tanımlamıştır: “işverene tabi ve belirli bir işyerine bağlı olarak çalışanlara hizmet karşılığı verilen para ve ayniler ile temsil edilebilen menfaatlerdir”.

Ücretlerin Stopaj Usulüyle Vergilendirilmesi: Ücretler stopaj usulü ile vergilendirilirler. Ödeme yapılmadan önce kaynakta kesmek stopaj usulüdür. Stopaj oranı %15 ile %35 arasında değişmektedir. Stopaj gerçek ücret (safı ücret) üzerinden yapılmaktadır. Salı ücret, işveren tarafından verilen para ve diğer maddi menfaatler toplamından 63. Maddede yazılı indirimlerin yapılmasıyla bulunmaktadır.

Ücretlerin Stopaj Harici Yöntemlerle Vergilendirilmesi

“Diğer Ücretliler”in Vergi Karinesi Üzerinden Vergilendirilmesi: Diğer ücretliler olarak şunlar sayılır:

- Kazançları basit usulde tespit edilen ticaret erbabı yanında çalışanlar,
- Özel hizmetlerde çalışan şoförler
- Özel inşaat işçileri
- Gayrimenkul sermaye iradı sahibi yanında çalışanlar.

Bu kişilerin vergilendirilmesinde matrah asgari ücret esas alınmıştır.

Bazı Ücretlilerin Beyanname Üzerinden Vergilendirilmesi:

Beyanname verme yükümlülüğü bulunan ücret gelirleri arasında, üzerinden stopaj yapılmamış bazı ücretler ile stopaja tabi olmasına rağmen birden fazla işverenden elde edilen ve beyan sınırını aşan ücret gelirleri bulunmaktadır. GVK 86. Maddede tek işverenden elde edilen ücretlerin, tutarı ne olursa olsun beyana tabi olmayacağı ifade edilmiştir.

Ücretlerde Muaflık ve İstisnalar

Diplomat Muaflığı: Yabancı devletlerin Türkiye’de bulunan elçi, müsteşar ve konsolosları ile elçilik ve buraya mensup olan ve o memleketin tabiyetinde bulunan memurları karşılıklılık şartına bağlı olarak gelir vergisinden muaf tutulmuştur.

Karşılıklı olmak şartı: Türkiye’deki elçilik ve konsoloslukların bağlı oldukları ülkelerdeki elçilik ve konsolosluklarında çalışan memur ve hizmetlerin aldıkları ücretlerin aynı şekilde o ülkede de gelir vergisinden veya benzeri bir vergiden istisna edilmiş olması anlamına gelir.

Elçilik ve Konsolosluk Çalışanlarının Ücret İstisnası: Kanun, yabancı elçilik ve konsolosluklarda çalışan, ancak 15. maddeye girmeyen memur ve hizmetlilerin, yalnızca bu işlerden aldıkları ücretleri, yine karşılıklı olmak şartıyla gelir vergisinden istisna edilmiştir.

Ücretlerde Diğer İstisnalar: Bu istisnalar GVK’nın “Müteferrik İstisnalar” kısmında yer almaktadır.

Serbest Meslek Kazançları: Kavram

Tanım: Her türlü serbest meslek faaliyetinden doğan kazançlar serbest meslek kazancıdır. Serbest meslek faaliyeti: sermayeden ziyade şahsi mesaiye, ilmi veya mesleki bilgiye veya ihtisasa dayanan ve ticari mahiyette olmayan işlerin işverene tabi olmaksızın şahsi sorumluluk altında kendi nam ve hesabına yapılmasıdır. Bu tanım kapsamında serbest meslek kazançlarına örnek:

- Avukat, doktor, mali danışman, muhasebeci, mühendis, veteriner hekim, çevirmenlerin kazançlarını,
- Yazar, şair, bilgisayar programcısı heykeltıraş, ressam gibi kişilerin telif kazançlarını,
- Gümrük komisyoncuları, noterlerin kazançlarını, konser veren müzik sanatçıları kazançlarını verebiliriz.

Serbest Meslek Kazancının Başka Kazançlara Dönüşmesi:

- Serbest meslek faaliyetlerinin işverene tabi olarak yapılması durumunda, serbest meslek kazancı değil, ücret geliri söz konusudur.
- Faaliyetin sermaye konularak icra edilmesi durumunda ticari kazanç olur.
- Serbest meslek faaliyetini sürekli olarak değil geçici olarak yapanlarıdır.

Serbest Meslek Kazancının Tespiti

Martah Tespiti Gerçek Usulde Yapılır: Serbest meslek kazancının tespiti gerçek usulde yapılır. Gerçek usulde serbest meslek kazancı "bir hesap dönemi içinde serbest meslek faaliyeti karşılığı olarak tahsil edilen para ve aylar ve diğer suretlerle sağlanan ve para ile temsil edilebilen menfaatlerden bu faaliyet dolayısıyla yapılan giderler indirildikten sonra kalan farktır".

İndirilebilecek Giderler: Bazı örnekler şunlardır:

- Gelirin elde edilmesi ve idame ettirilmesi için ödenen genel giderleri,
- Hizmetli veya işçilerin iş yerinde veya iş yerinin müstemilatındaki yeme ve barınma giderleri, tedavi, ilaç giderleri, sigorta primleri ve emekli aidatı giderleri,
- İşle ilgili olmak şartıyla seyahat ve ikamet giderleri,
- Mesleki faaliyette kullanılan tesisat, demirbaş eşya ve envantere dahil olan taşıtlar için Vergi Usul Kanunu'na göre ayrılan amortismanları,
- Kiralanan veya envantere dahil olan ve işte kullanılan taşıtların giderleri,
- Alman mesleki yayınlar için ödenen bedeller,
- Mesleki faaliyetin ifası için ödenen mal ve hizmet alım bedelleri.
- Serbest meslek faaliyeti dolayısıyla emekli sandıklarına ödenen giriş ve emeklilik aidatları ile mesleki kuruluşlara ödenen aidatlar,
- Mesleki kazancın elde edilmesi ve devam ettirilmesi için ödenen meslek, ilan, reklam vergileri, iş yerleriyle ilgili vergi, resim ve harçlardır.

Serbest Meslek Kazançlarında İndirim Muafiyet ve İstisnalar

Serbest Meslek Kazançlarında Engellilik İndirimi: Engelli serbest meslek erbabı ile bakmakla yükümlü olduğu kişiler arasında engeli olan serbest meslek erbabı için engellilik indiriminden yararlanma hakkı getirilmiştir.

Serbest Meslek Kazancı Muafılığı:

Ebe, sünnetçi, sağlık memuru, arzuhalci gibi meslek sahipleri bazı şartlara uyumları durumunda gelir vergisinden muaf tutulmuştur.

Telif Kazançları İstisnası: Müellif, mütercim, heykeltıraş, ressam, bilgisayar programcısı gibi bazı meslek sahiplerinin veya mirasçılarının kitap, resim, heykel, şiir, hikaye, roman, makale gibi eserlerini satmak veya kiralamak suretiyle elde ettikleri hasılat, gelir vergisinden istisnadır. Tikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda eser, "sahibinin hususiyetini taşıyan ve ilan ve edebiyat, musuki, güzel sanatlar veya sinema eserleri olarak sayılan her tür fikir ve sanat mahsulleri" şeklinde tanımlanmıştır.

Gayrimenkul Sermaye İratları: Kavram

Tanım: GVK'nin 70. Maddesinde sayılan " mal ve hakların sahipleri, zilyetleri, irtifak ve intifa hakkı sahipleri veya kiracıları tarafından kiraya verilmesinden elde edilen iratlar gayrimenkul sermaye iradı" olarak kabul edilmiştir. Gayrimaddi mallar;

- Arazi, bina, maden suları, madenler,
- Motorlu nakil vasıtaları, her türlü motorlu araç, makine ve tesisat, gemi ve gemi paylarıdır.

Gayrimaddi haklar;

- Arama, işletme ve imtiyaz hakları ve ruhsatları,
- Marka, ticaret unvanı, desen, model, televizyon filmi, ses ve görüntü bantları,
- Telif hakları, ihtira beratı (buluş, icat belgesidir).

Borçlar Kanunu açısından; kiracı, kiraya verenin yazılı rızasını almadıkça, kiralanan malı veya kullanım hakkını tamamen veya kısmen başkasına devredemez.

Gayrimenkul Sermaye İradının Başka Kazançlara Dönüşmesi: Telif haklarının ve ihtira beratının sadece sahibi ve kanuni mirasçıları dışındaki kişiler tarafından kiralınması durumunda da, gayrimenkul sermaye iradı söz konusudur.

Gayrimenkul Sermaye İratlarının Stopaj Yoluyla Vergilendirilmesi

Vergileme gayrisafi hasılat üzerinden yapılmaktadır. Gayrisafi hasılat"… 70. Maddede yazılı mal ve hakların kiraya verilmesinden bir takvim yılı içinde o yıla veya geçmiş yıllara alt olarak nakden veya aynen tahsil edilen kiraz bedellerinin tutarıdır".

Gelecek yıllara ait peşin tahsil edilen kiralara ise ilgili yılın geliri sayılmaktadır. Gayrimenkul vergi kesme yükümlülüğü olan kişi ve kuruluşlara kiralınması durumunda kiralara ödenirken stopaj yapılması gerekir.

Gayrimenkul Sermaye İratlarının Beyan Yoluyla Vergilendirilmesi

Gayrimenkul sermaye iratları ile ilgili beyanname, izleyen yılın mart ayında verilmektedir. Hesaplanan vergi iki taksit halinde ödenir.

Üzerinden Stopaj Yapılmış Olan Gayrimenkul Sermaye İratları:

Madde, stopaj yapılan hallerde, elde edilen gayrimenkul sermaye iradının brüt (stopaj yapılmadan önceki) tutarının, beyanname verme sınırını aşmaması halinde beyanname verilmeyeceğini öngörmektedir. Gayrimenkul sermaye iradı brüt tutarı belirlenen miktarın üzerinde ise beyanname verilecek veya irat, başka gelirler için verilen beyannameye dahil edilecektir.

Stopaja Maruz Kalmamış Olan Gayrimenkul Sermaye İratları:

Üzerinden gelir vergisi stopajı yapılmayan gayrimenkul sermaye iratlarının, beyan edilmesi gerekir.

Beyanname Üzerinden Vasa'nın İzin Verdiği Giderlerin Düşülmesi: Gayrimenkul sermaye iradı olarak safi irat vergilenir. Safi irada, gayrisafi hasılatıran iradın sağlanması ve idame ettirilmesi için yapılan giderlerin indirilmesi ile ulaşılır.

Vergi Güvenlik Müessesesi (Kiraya Verilen Mal ve Hakların Kira Bedeli, Emsal Kira Bedelinden Düşük Olamaz): Kanun, vergilenecek kira bedelinin, emsal kira bedelinden düşük olamayacağını öngörmüştür.

Menkul Sermaye İratları

Tanım ve Menkul Sermaye İratlarının Çeşitleri: Nakdi sermaye veya para ile temsil edilen değerlerden oluşan sermaye dolayısıyla elde edilen kar payı, faiz, kira ve benzeri iratlar menkul sermaye iradıdır. Örneğin; devlet tahvili, hazine bonusu faizleri, repo gelirleri, mevduat faizleri, faizsiz olarak kredi verenlere ödenen kar payları ile kar ve zarar ortaklığı belgesi karşılığı ödenen kar payları, her nevi hisse senedi kar payları... gibi.

Menkul Sermaye İratlarının Başka Kazançlara Dönüşmesi: İrat sağlayan menkul kıymetlerin ticari faaliyete dahil olması durumunda, bu iratlar ticari kazancın tespitinde dikkate alınır.

Menkul Sermaye İratlarının Vergilendirilmesi

Menkul Sermaye İratlarının Stopaj Yoluyla Vergilendirilmesi:

Menkul sermaye iratlarının vergilendirilmesi esas olarak stopaj yöntemiyle gerçekleştirilir. Hazine bonosu, devlet tahvili, mevduat faizi, repo geliri, özel finans kurumları kar zarar ortaklığı belgesi gelirleri, yatırım fonları katılma belgelerinden elde edilen kazançlar ödeme esnasında yazılı oranlarda tevkifat yapılır.

Menkul Sermaye İratlarının Beyanname Üzerinden Vergilendirilmesi: Stopaja maruz kalmayan alacak faizleri gibi bazı menkul sermaye iratları, gelirin elde edildiği yılı izleyen Mart ayında beyanname ile bildirilmek zorundadır.

Diğer Kazanç ve İratlar: Değer Artışı Kazançları

Diğer kazanç ve iratlar, değer artışı kazançları ve arızı kazançlar olmak üzere iki gruptan oluşmaktadır. Menkul sermaye iratlarında olduğu gibi, değer artışına konu kazançların bir ticari işletme tarafından elde edilmesi durumunda, bu kazançlar ticari kazanç hükümlerine göre vergilendirilir.

Değer artış Kazançlarının Kapsamı: GVK 80. Maddede sayılan mal ve hakların elden çıkarılmasında doğan kazançlar, değer artışı kazancı olarak kabul edilmiştir. Değer artış kazançları çoğu zaman kişinin sahibi olduğu çeşitli mal ve hakların elden çıkarılması durumunda olur. "Elden çıkarmak" satılması, bir ivaz karşılığında devir ve temlik, trampa edilmesi, takası, kamulaştırılması, ticaret şirketlerine sermaye olarak konulmasıdır.

Değer Artış Kazançlarının Stopaj Yoluyla Vergilendirilmesi: Alım satım işlemlerinde martah, kıymetin alış bedeli ile satış bedeli arasındaki farktır.

Değer artışı Kazançlarının Beyan Yoluyla Vergilendirilmesi: Mart ayında beyanname verilerek açıklanması gereken kazançlar şunlardır:

- Borsa İstanbul'da işlem görmeyen hisse senedi satışından doğan kazançlar,
- Diğer değer artış kazançları,
- Gayrimenkullerin ve hakların iktisap tarihinden başlayarak 5 yıl içinde elden çıkarılmasından doğan kazançlardır.

Vergilendirilmeyecek Değer Artışı Kazançları: Değer artış kazancının hesaplanmadığı ve vergilendirilmediği durumlar şeylerdir:

- Ferdi bir işletmenin sahibinin ölümü halinde, kanuni mirasçılar tarafından işletmenin faaliyetine devam edilmesi,
- Kazancı bilanço esasına göre tespit edilen ferdi bir işletmenin bilançosunun bir sermaye şirketine aktif ve pasifiyle devrolunması,
- Kollektif veya adi komandit şirketlerin nevi değiştirilerek sermaye şirketi haline dönüşmesi durumunda ortaya çıkan değer artış kazançlarıdır.

Diğer Kazanç ve İratlar: Arızı Kazançlar

Arızı kazançlara örnekler:

- Süreklilik göstermeyen ticari ve serbest meslek faaliyetlerinin icrasından elde edilen kazançlar,
- Ticari veya zirai bir işletmenin faaliyetiyle, serbest meslek faaliyetinin durdurulması veya terk edilmesi karşılığında elde edilen kazançlar,
- Gayrimenkullerin tahliyesi veya kiracılık hakkının devri karşılığında alınan tazminatlar ve peştemallıklardır.